

Новица Ракочевић

БОРБЕ ЦРНОГОРАЦА ЗА КОЛАШИН И ИСЕЉАВАЊЕ МУСЛИМАНА ИЗ КОЛАШИНА И ОКОЛИНЕ 1878—1886.

Колашин је подигнут половином XVII вијека у доба кандијског рата. У љето 1650. скадарски санџакбег почео је да подиже утврђење у Колашину, истоименом селу у Нахији Никшић, које се први пут помиње у султановом берату 1565. године. У једном домаћем извору је записано: године 1651. „Сазида Али-паша град на Колашиновићу“.¹ Колашин је добио сталну турску војску, а насељавањем трговаца и занатлија развијао се и као чаршија.

Смјештен на раскрсници путева, Колашин је за турску власт био веома значајно мјесто. Турска војска из Колашина контролисала је и држала у покорности околна племена Морачане, Ровчане и Васојевиће, од њих узимала харач, гушила њихове буне и често се залијетала у Дробњак. Тако је турски Колашин ометао међусобно зближавање племена Васојевића, Морачана, Ровчана, Ускока и Дробњака и повезивање тих племена са српским живљем око Таре и Лима. „Град Колашин је“ — каже Радосав Вешовић — „чувао Турску на овој страни од брдских племена Васојевића, Морачана и Ровчана“.²

Под крај XVIII вијека, Морача и Ровца, у којима није било муслиманског живља, почињу одбијати плаћање данка Турцима, а тај покрет је крунисан познатом битком у Горњој Морачи 1820. године, када су Морачани са одредима које им је Петар I у помоћ послао дочекали и страховито поразили турску казнену експедицију.³ Од тада ће Морача и Ровца бити чврсто уједиње-

¹ *Историја Црне Горе*, књ. трећа, Титоград 1975, 131, 521/22.

² Р. Вешовић, *Из доба четовања око Колашина*, Записи, књ. VI, 1930.

³ Бранко Павићевић, *Стварање црногорске државе*, Београд 1955, 185/186.

ни са Црном Гором, а црногорска граница налазиће се пред вратима Колашина.

На граници према Колашину, међутим, никада није било мира. Од краја XVIII вијека перманентно је четовање околних племена и муслимана. Сукоби су били око планина, пасишта и плијена стоке. Настојања Васојевића, Морачана и Ровчана да се на рачун територија које су држали муслимани и турска власт докопају нових земаља и богатих пашњака на Кому, Бјеласици, Сињајевини, ометао је турски Колашин, па су зато та племена стално упирала поглед на тај град. Први велики напад тих племена, заједно са Братоножићима, Ускоцима и Дробњацима, на Колашин био је крајем јула 1858. године. Напад је уследио последице велике побједе Црногораца на Граховцу у мају 1858, која је по свој прилици била повод да се изврши напад и на Колашин, јер поменута племена нијесу узела учешћа у граховској бици.⁴ Мада је тога пута Колашин освојен и страшно разорен, није остао у црногорским рукама. На инсистирање великих сила Порте је пристала на формирање комисије за разграничење са Црном Гором. Комисија је у прољеће 1859. повукла границу и тада је Црна Гора у Горњем Колашину добила Липово и Речине. Тако је Колашин са три стране притијешњен од Црногораца. Та су села напустили муслимани и у њих су се населили Морачани и Ровчани.

У ратном плану Црне Горе за рат са Турском 1876. године Колашин није био укључен као објект офанзивних операција црногорске војске. Према Колашину, у Речинама и у Липову, остављена су била само најпотребнија обезбјеђења. Према томе, може се закључити да се црногорска Врховна команда са те стране није плашила неког већег турског ангажовања. У Колашину је био турски гарнизон слабе јачине, а војвода Миљан Вуков са својим снагама затварао је правце од Берана, Плава и Гусиња. Очекивало се да ће операције српске војске преко Јавора ка Сјеници и долином Ибра ка Новом Пазару онемогућити јаче концентрисање турске војске на црногорској источној граници према Колашину и Горњим Васојевићима.

У почетку рата турски гарнизон из Колашина извршио је напад на црногорску границу у Морачи, али је напад одбијен уз губитке по турску војску.⁵ Циљ турског напада је свакако био да веже што веће црногорске снаге на граници и не дозволи им одлазак на друге фронтове. Поново ће турска војска из Колашина 8. септембра извршити напад према Речинама. На тој страни налазиле су се црногорске снаге јачине свега једног батаљона које су пружиле снажан отпор, па је турска војска по-

⁴ Види: Војвода Гавро Вуковић, Мемоари, *Војвода Миљан Вуков и Васојевићи 1820—1886*, Цетиње 1932, 22—26; Јагош Јовановић, *Марко Миљанов*, Цетиње 1952, 25—30.

⁵ *Глас Црногорца*, бр. 5, 15 (27). VII 1876.

слије четворочасовног окршаја сатјерана у варош. Црногорци су запалили муслиманска села Дрпе и Смаилагића Поље и све од Речина до саме вароши. Црногорска чета из Липова јачине око 100 људи, када је чула борбу према Речинама, извршила је напад низ Доње Липово, заузела стратегијски положај Градину и запалила муслиманско село Војковиће.⁶ Напад турске војске према Речинама имао је исти циљ као и напад на почетку рата према Морачи. Заузимање Речина за турски гарнизон у Колашину било би од великог топографско-стратегијског значаја јер би турска војска из Речина угрожавала лијеви бок и позадину снага војводе Миљана.

И у другој фази рата Црне Горе са Турском, у току 1877. године, око Колашина је било само неколико мањих сукоба. Крајем априла те године, још док црногорска војска није била изашла на границу, турска војска из Колашина врши демонстративне нападе дуж цијеле границе на линији Липово — Речине. Црногорска Врховна команда и овом приликом, као и у претходној години, оставила је према Колашину најнужније снаге, а већину снага батаљона: Ровачког, Доњоморачког и Горњоморачког упутила на фронт у Херцеговину.

Према плану турске Врховне команде, Мехмед Али-паша са својим снагама предузима напад од правца Берана и Плава, потискује снаге војводе Миљана и 15. јуна турска војска заузима Речине и спаљује село. Малобројна црногорска војска, не налазећи згодне позиције у Речинама, није су упуштала у бој. Истог дана, када је турска војска ушла у Речине, дјелови њени нападају црногорску стражу на Вучју, на лијевој обали Таре. Стражи је убрзо стигла помоћ и турски напад је одбијен на самој граници.

Мехмед Али-паша одлучио је да са својим снагама предузме операције правцем Манастир Морача — Спуж, сматрајући да ће тим правцем лакше успјети да се сједини са турском војском код Спужа. Око Колашина налазиле су се слабе црногорске снаге јачине шест батаљона под командом војводе Миљана Вукова. Турска војска је 24. јуна заузела положаје поврх Мораче, а сјутрадан 25. јуна извршила енергични напад у правцу Манастира Мораче и њене претходнице су стигле пред Манастир, који је бранио Морачки батаљон. Међутим, енергичним нападом батаљона војводе Миљана турска војска је страховито потучена и враћена у Колашин. Тако Мехмед Али-паши није пошло за руком да се у Спужу састане са Сулејман-пашом и да заједно наставе операције противу Црне Горе. Убрзо је Мехмед-паша по наређењу турске Врховне команде отишао из Колашина у Бугарску, да тамо ратује противу руске војске. Губици турске вој-

⁶ Исто, бр. 50, 13 (25). IX 1876.

ске били су веома велики; тачан број није познат, али се помиње цифра преко 1000 људи. Црногорци су имали 45 погинулих.

Послије ослобођења Никшића и Билеће у јесен 1877. године, књаз Никола шаље војводу Петра Вукотића да заузме Колашин, а потом уђе у Новопазарски Санџак. Циљ је био очигледан: да се Црна Гора прошири у Санџаку и тамо са Србијом добије заједничку границу. Но, аустроугарски посланик, по добијеним инструкцијама из Беча, чим је сазнао за полазак војводе Вукотића, опоменуо је књаза Николу да Аустро-Угарска неће дозволити „да се обје књажевине српске на границама саставе“. Књаз је морао да врати војску од Колашина.⁷

Одлуком Берлинског конгреса јуна 1878. године Црној Гори су припали Колашин и Поља. Граница је одређена на Тари низводно од Мојковца. Турска је, међутим, одуговлачила са извршењем одредаба Берлинског уговора према Црној Гори, па и са предајом Колашина. Колашин није био ни предмет дипломатских захтјева Црне Горе Турској. То је вјероватно долазило отуда што је Црна Гора, увиђајући тешки положај у ком се нашао Колашин, рачунала да ће он сам по себи пасти и да неће бити проблема око његове предаје. Колашин није имао онај чврсти ослонац какав су, на примјер, имали Подгорица у Скадру, а Плав и Гусиње у Албанској лиги.⁸ Турске снаге у Колашину, не рачунајући околне муслимане, биле су јачине два батаљона низама са одговарајућом артиљеријом, а црногорске снаге око Колашина биле су јачине три батаљона.

Политику Црне Горе према Колашину спроводио је њен окружни начелник у Морачи, Башо Божовић. Он је по налогу са Цетиња ступио у контакт са турским властима у Колашину крајем јула 1878. године. Колашински кајмакам Нури-бег у почетку није прихватао Божовићев позив на преговоре о уступању Колашина Црној Гори, изговарајући се да за то нема упутства од надлежних власти. Увиђајући да би се предаја Колашина могла одуговлачити, па можда довести и до компликација, Божовић је наредио те су црногорске јединице извршиле напад на села око Колашина, неке од њих попалили и плијенили стоку. Тај напад приморао је кајмакама да затражи састанак са Божовићем, до кога је дошло у непосредној близини Кола-

⁷ Никола I Петровић Његош, Мемоари, Цетиње 1969; Војвода Гавро Вуковић, Мемоари, *Војвода Миљан Вуков...*, 45—48; *Енциклопедија Југославије*, књ. 2, 431; *Писмо игумана Морачког манастира М. Бановића митрополиту Илариону*, 15. VI 1877, Историјски записи, 1961, 4; Историјски институт, Титоград, Библиотека, фасцикла 43, Мемоари, Башо Т. Божовић као окружни начелник у Манастиру Морачи и у Колашину од 1876—1882, 119—122. — На Вучју су турски војници убили два црногорска стражара и два, као и једну жену, тешко ранили. Посјечено је 14 турских глава. Морачани су вратили дио стоке које су им Турци плијенили, а дио стоке су Турци отјерали.

⁸ Новак Ражнатовић, *Црна Гора и Берлински конгрес*, рукопис, 109—111.

шина, али који није донио никаквих резултата. Послије неколико дана поновно је дошло до састанка, на ком је кајмакам затражио да се црногорска војска повуче од Колашина, а он ће јавити паши у Сјеницу и изложити му тешко стање Колишна, па ако је ријешено да се град преда Црној Гори, онда нека се то што прије уради. Кајмакам је захтијевао да Црногорци поштују мир, у противном је запријетио да ће позвати европске конзуле да виде шта раде Црногорци и са низагом ступити у борбу. Састанку су били присутни и два представника колашинских муслимана. Прихваћени су услови и црногорска војска је враћена на стару границу. Кајмакам је, међутим, одуговлачио са предајом Колашина, изговарајући се да још није добио одговор од паше из Сјенице. У Колашин је 19. септембра стигло и појачање из Бијелог Поља јачине два батаљона низама и једне брдске батерије. Увиђајући да би ситуација у вези са предајом Колашина могла постати озбиљна, Божовић је наредио да се дуж границе од Речина до Липова изврши демонстрација војске, како би се стекао утисак да се групицу јаке војне снаге за напад на град. Маневар је успио. Мјесно муслиманско становништво из града и околине, будући под јаком импресијом резултата рата и одлука Берлинског конгреса, а увиђајући да другог излаза нема, било је расположено за предају Колашина, али под условима. Код њега је било још свјеже сјећање на догађај од назад 20 година, када су Колашин 1858. први пут заузеле Црногорци. Око предаје Колашина било је неспоразума и размимоилажења између муслимана из Доњег Колашина и Горњег Колашина као и ових посљедњих са кајмакамом. Доњоколашински муслимани нијесу показивали спремност да се Колашин уступи Црној Гори.

На поновни састанак дошао је кајмакам, двије бимбаше, пет јузбаша, љекар, четири виша грађанска чиновника и осамнаест представника колашинских муслимана. Муслимани су тражили да им се загарантују имања, вјера и обичаји. Пошто им је од стране црногорских представника одговорено да су муслимани „слободни Црногорци“, да ће уживати сва права загарантована црногорским законима, да им се у вјеру и обичаје нико неће мијешати и да ће они који остану слободно уживати своја имања, муслимански прваци су затражили да им се допусти рок од пет дана за одговор. Са кајмакамом су вођени разговори о војсци и ратном материјалу и није постигнут споразум, јер је кајмакам тражио да турска војска изнесе сав материјал из Колашина, да се процијене све турске карауле и кршле око Колашина и да се Црна Гора обавезе да ће их отплатити. О турском захтјеву Божовић је обавијестио књаза и владу. На Цетињу су били више него задовољни условом турских власти и муслимана, па је по налогу књажеву војвода Машо Врбица наредио Божовићу да допусти нека турска војска понесе све своје покретно, „Колашинцима слобода као и осталим Црногорцима

по Закону“, а остало Божовић нека ради према увиђавности, „Због много крупног не разбите се, јер ма како то било успјех је одличан“. Одмах послје одговора са Цетиња поново је дошло до састанка представника турских власти и муслимана са црногорским делегатима. Обје стране изнијеле су своје предлоге који су били скоро идентични, па је споразум брзо постигнут. На основу изнесених предлога сачињен је уговор, али Божовић није прихватио предлог кајмакама да се уговор шаље паши у Сјеницу на одобрење, него је тражио да се град одмах преда, у противном ће га напасти црногорска војска. Изјава да ће силом заузети град имала је утицаја. Кајмакам је са представницима колашинских муслимана пред вече 3. октобра 1878. године потписао споразум о предаји Колашина. Сјутрадан, 4. октобра, турска војска је у 10 сати напустила Колашин и пошла у правцу Бијелог Поља. Неколико муслиманских породица пошло је са турском војском. Тако је Колашин предат Црној Гори без изричитог наређења Порте. Претходнице црногорске војске пошле су за турском, али нијесу ушле у Поља,⁹ него су се задржале на брду Препрану изнад Сјерогошта. У Поља ће црногорска војска ући тек 8 година касније.

Уговор о предаји Колашина потписан је на Цетињу 8 (20) IX 1878. године. У име Црне Горе уговор је потписао шеф Главног штаба црногорске војске војвода Машо Врбица, а у име Турске колашински кајмакам Нури-бег. У првој тачки споразума каже се да „Нури-бег сагласно трактату Берлинском, а по наредби своје високе Отоманске владе предаје град Колашин са свијема селима и земљиштима до Мојковца Књажевству црногорском“.¹⁰

Предаја Колашина без већих тешкоћа била је за Црну Гору велики успјех, јер су избјегнуте теже компликације на тој страни. Посједовањем Колашина Црна Гора је била безбједна за вођење акције према Плаву и Гусињу. У Колашин је одмах прешло Окружно начелство из Мораче. Колашин је постао административни центар за област Мораче, Роваца и Васојевића. Преко Колашина, а затим Андријевице и Жабљака под Дврмитором, Црна Гора ће спроводити своју политику према Санџаку и Доњим Васојевићима за наредне 34 године, тј. до балканског рата.

Међутим, предајом Колашина за Црну Гору нијесу били ријешени сви политички, дипломатски па и војни проблеми на тој страни. Са турском војском из Колашина Нури-бег није могао евакуисати ратни материјал, па је он према уговору остављен на чување црногорским властима „до другог међусобног

⁹ Новица Ракочевић, *Исељавање муслимана и разграничење Црне Горе и Турске и области Колашина послје Берлинског уговора*, Историјски записи, 1962, 2, 255—257.

¹⁰ Ракочевић, н. ч., 258.

споразумијевања“. Заправо, материјал је имао бити евакуисан до 3. фебруара 1879. године. Турске власти до одређеног времена нијесу евакуисале материјал, јер то нијесу могле учинити ни због лоших временских прилика. Због разних потреба црногорске власти у Колашину узеле су доста материјала, који је уништен или није враћен, а брашно су употребиле за исхрану народа и војске. Спор око материјала настао је у марту 1879. године, када је Нури-бег дошао у Колашин по њега. Због упропашћеног материјала и потрошеног брашна, црногорске власти у Колашину, па и црногорска влада, нашле су се у доста неугодној ситуацији. Војвода Врбица даје упутства начелнику Божовићу да кајмакаму као разлог изнесе то што он у одређено вријеме није дошао по материјал, а да је брашно потрошено за исхрану стража које су обезбјеђивале материјал и стража које су се морале држати на граници због честих испада муслимана из Бјелојевића. Црногорска влада била је заинтересована да се питање турског материјала у Колашину што прије и што повољније ријеша. Предсједник владе војвода Боžo Петровић наређује Божовићу да колико год дозвољавају могућности изађе у сусрет кајмакаму Нури-бегу „и да поздрави храброг браниоца града Колашина“. А војвода Врбица је затражио од Божовића да кајмакама и још неколико турских чиновника и официра предложи за одликовање „због храброг држања у Колашину“. Преко руског посланика у Цариграду, који је био ангажован у тој ствари, убрзо је стигла сагласност Порте и кајмакама и осталима су одликовања свечано уручена у Колашину.¹¹ Кајмакам је пожуриван и од паше из Сјенице да што прије ријеша питање материјала у Колашину, па се он, убрзо последије примљеног одликовања, у свему споразумио са Божовићем. Материјал је примио 8. априла а Колашин је напустио 5. маја 1879.¹² Тиме питање материјала није у потпуности скинуто са дневног реда. Турски посланик на Цетињу 4. априла 1880. предао је ноту црногорском министру спољних послова којом је захтијевао да се турски материјал у Колашину преда или да се надокнади

¹¹ Исто, 260. Одликовани су: кајмакам Даниловим орденом 3. степена, три бимбаше, три јузбаше и доктор Даниловим орденом 5. степена, а два цивила Медаљом за храброст.

— Божовић је за нестали материјал налазио разне разлоге: да је услед великих киша надошла рјечица Сивњача и понијела зграду у којој је био смјештен алат. А кров на великом магацину у коме је било смјештено брашно срушио се под снијегом, па је брашно покисло и поварило се, те се морало бацити.

¹² У вријеме боравка Нури-бега у Колашину у Мојковац је дошао Мустај-паша са нешто војске. Узрок његовог доласка, према обавјештењима, био је да испита пут од Мојковца до Колашина којим ће се материјал транспортовати. Паша је једанпут излазио и у Колашин. По извјештају који је Божовић упутио војводи Врбици 1 (13). IV 1879, од турских намирница у Колашину било је потрошено: 15000 ока брашна, 4700 ока јечма, 1500 ока соли. У Колашину је остало 13 турских топова који су касније, према потписаном уговору, враћени.

његова вриједност.¹³ Шта је даље било, да ли је и како питање потрошног материјала ријешено, није нам познато.

Други много важнији дипломатски и политички проблем за Црну Гору било је питање односа према муслиманима у Колашину и околини као и установљење границе на Тари низводно од Мојковца. У Колашину се налазило само неколико српских породица досељених са разних страна, а већину становништва како у вароши тако и у околним селима (њих 20) чинили су муслимани. У Пољима (8 села) српско становништво, како се званично назива у документима, чинило је већину, а само су у Бјелојевићима искључиво живјели муслимани. Са Цетиња су упућене строге наредбе начелнику Божовићу да књаз Никола захтијева да се са „његовим новим поданицима“ муслиманске вјере братски и по закону поступати „да им омили њихова нова отаџбина и нови господар“. Књаз и влада су у Божовића полагали велику наду да ће успјети у муслиманима „пробудити српски прадједовски дух“. У духу добијених наредби, начелник Божовић је већ сјутрадан по ослобођењу Колашина позвао представнике муслимана из Колашина и околине да дођу на договор. На скупу у Колашину била су присутна 74 представника муслимана. На том скупу Божовић је рекао да је напокон Колашин ослобођен од турског завојевача, да колашински муслимани немају ништа заједничко са Турцима, иако су њихови прадједови примили исламску вјеру, већ су они задржали „све особине, оно што нас чини браћом, народност и језик“. Упозорио је муслимане да су слободни грађани књаза-господара и да ће уживати сва права гарантована законима ко и остали Црногорци. Муслимани су задржали оружје. Њихови представници узети су у органе власти. За капетана у Колашину поставен је Исо Пешић, а у Пољима Зејнил-ага (Зеко) Лалевић, за члана суда именован је Аџибулић, а неколико муслимана узето је за књажеве перјанике.¹⁴

Међутим, Колашински муслимани, познати као храбри, сурови, вјерски фанатици, са исконском мржњом према Црногорцима, нијесу хтјели остати да заједно живе са Морачанима и Ровчанима, са којима су се откако постоје непрестано крвили, већ су одлучили да се иселе. На то су их подстицали и муслимани из Доњег Колашина. Исељавање муслимана јако су жељели Морачани и Ровчани који су у својим пренасељеним селима крајње тешко живјели и зато прижељкивали земље муслимана. Они су се тешко мирили са чињеницом да колашински муслимани, са којима су вјековима били у непријатељству, буду са њима равноправни грађани и да заједно са њима живе. Муслимани из Колашина и околних села иселили су се у септембру 1879. године. Међутим, муслимани из Поља нијесу се

¹³ Ракочевић, н. ч., 261.

¹⁴ Исто, 259.

иселили, чему је свакако разлог то што су се ослањали на доњоколашинске муслимане преко Таре. Већ смо рекли да црногорска војска није улазила у Поља, па се зато црногорска власт тамо уопште није осјећала. Исељени муслимани као и уопште муслимани из Доњег Колашина нијесу се мирили са уступањем Колашина Црној Гори, па су често са четама упадали у околину Колашина, уништавали добра црногорских грађана и плијенили стоку. Турске власти нијесу показивале вољу да се нормализује стање на граничном сектору према Колашину и тако су онемогућавале реализовање 28. члана Берлинског уговора о успостављању границе на Тари. О том питању вођени су 1882. године преговори између окружног начелника у Колашину Тодора Вуковића и мутесарифа из Сјенице.

Тако је настала апсурдна ситуација да српски живаљ у Пољима, која су одлуком Берлинског конгреса додијељена Црној Гори буде подвргнут много тежем насиљу домаћих муслимана него што је то био случај прије рата. Његови представници жале се црногорској влади да „трпе од турског насиља у књажевој граници што нијесу никад раније... изагнаше Турци између себе свију нас“. Српски живаљ из Поља разбјежао се по планина, а неке породице прешле су и у Колашин.

Питање Поља коначно је ријешено почетком прољећа 1886. године. Црногорске власти у Колашину затражиле су од књаза Николе да им одобри да се црногорска стража помакне на Тару да би се на тај начин приморали муслимани из Поља да се покоре црногорским властима или да се иселе. Књаз је одобрио тај захтев, али је препоручио опрезност. За улазак у Поља била су мобилисана два црногорска батаљона. Књаз и црногорска влада били су веома опрезни, успоравали су операције војске, очекујући да виде какво ће бити реаговање Порте и муслимана у Санџаку. Црногорске јединице ушле су у Подбишће ноћу 2/3. априла. Акција Црногораца изазвала је узнемиреност Порте. Турски посланик на Цетињу посјетио је књаза Николу, који се налазио на Ријечи Црнојевића, и замолио га да обустави покрет војске према Пољима, изговарајући се да је паша из Сјенице погрешно обавијестио султана и Порту да Поља припадају Турској. Књаз је прихватио тај предлог и наредио министру војном да се војска заустави на мјесту гдје се наша. Та наредба или није стигла на вријеме, или се команданти батаљона ње нијесу хтјели држати, па је црногорска војска ноћу 3/4. априла ушла у Поља, а 9. априла у Бјелојевлиће. Тако је коначно реализована одлука 28. члана Берлинског уговора о црногорској граници на Тари низводно од Мојковца. Муслиманско становништво није сачекало Црногорце, него је побјегло преко Таре.

Црна Гора и Турска споразумјеле су се да формирају комисију за коначно установљење границе у области Колашина. Порта је затражила да се муслиманима из Поља дозволи повратак, али до њега није дошло, јер они нијесу хтјели да живе у црно-

горској држави, а Црна Гора није хтјела напустити Поља. Са напуштањем Поља нијесу се могли помирити муслимани-емигранти па су почетком јула 1886. упали у Поља, али су се Морачани и Ровчани брзо концентрисали, разбили их и протјерали преко Таре.¹⁵ Тако је дефинитивно учвршћена црногорска граница на Тари и она ће тамо остати до балканског рата.

У области Колашина и Поља Црна Гора је добила око 400 km² земљишта са 25 села. Земља на подручју Колашина први пут је дијељена 1879. године батаљонима, Горњоморачком, Доњоморачком и Ровачком, као и тамошњим хришћанима. Та је подјела, међутим, изазвала сукобе и размирице, који су пријетили да се претворе у озбиљан политички проблем, па је по налогу књаза Николе формирана комисија која ће поново дијелити земљу. Друга подјела је била 1880. године. Општа подјела из 1879. извршена на три поменућа батаљона остала је на снази, а унутар батаљона извршена је подјела на чете. Трећа подјела била је 1885, и то унутар чета на водове и војнике. Цјелокупна подијељна обрадива површина у Горњем Колашину износила је укупно 5290 рала. Обични војници добијали су најмање земље — једно и по до два рала, артиљерци три, а војне старјешине зависно од функције до 20 и више рала, без обзира на то колико су до тада имали обрадиве земље. Према подацима које доноси Жарко Булајић, уписаним у „Протоклу мјерења у Колашин Горњи“ из 1887. године, било је у капетанији колашинској укупно 529 домаћинстава са 1587 рала оранице и 1969 коса ливаде. Из наведених података се не види да ли се у ових 529 домаћинстава убрајају Липово и Речине што не би требало, који су Црној Гори припали 1859. године. Огромну већину тих домаћинстава чинили су новодосељеници из Мораче и Роваца, јер је православног становништва у Колашину и околини било веома мало. У Пољима Колашинским земља је дијељена последице коначног иселавања муслимана 1886. године. Њихова земља највећим дијелом додијељена је устаницима из Поља Колашинских, а у мањем броју из других крајева. Основни принцип дијеле земље био је подјела на мушке главе. Свака мушка глава добила је по шест рала земље. У капетанији пољској 1889. године било је 358 домаћинстава са 1712 рала оранице и 3022 косе ливаде.

Новодобијени крајеви су били богати шумама и пашњацима, а посебно је значајно за развој сточарства што су Црној Гори припале планине Сињајевина и већим дијелом Бјеласица. Богате пашњаке на тим планинама користила су не само околна села већ и удаљенија, па су и Бјелопавлићи на Сињајевини добили пашњаке.

¹⁵ Исто, 265—274. *Глас Црногорца*, број 25, 26 и 27 из 1886. године. Приликом уласка Црногораца у Поља било је мањих чарки и Црногорци су имали 3 погинула и 3 рањена, а приликом упада муслимана у Поља Црногорци су имали 12 погинулих, међу којима двије жене и 17 рањених.

У ослобођеној области Колашина, као и у другим ослобођеним крајевима, јавило се питање својинских односа. Питање земље одбјеглих муслимана у Колашину, Пољима и Горњим Васојевићима ријешено је на сасвим друкчији начин него у другим ослобођеним крајевима. Оно се први пут почело рјешавати 1886. године. Са постизањем споразума ишло је тешко, јер је Црна Гора настојала да муслимански емигранти из Колашина и Поља измире све штете учињене црногорском становништву од 1878. до 1886. Црногорска влада је намјеравала да путем компензације ријеши питање својинских односа за земље муслимана у Колашину и Пољима. Међутим, напад муслимана на Поља прекинуо је овај рад. Насељеници и бивше чифчије, који су добили земљу, одбили су да плаћају одштету исељеним муслиманима, а на то их није могла присилити ни Црногорска власт. На исти начин су поступили и сељаци из Горњих Васојевића са земљама плавских и гусињских ага и бегова. Око питања плаћања одштете муслиманима за земље у Колашину, Пољима и Васојевићима, Црна Гора ће имати више расправа са Турском и комисије ће бити формиране неколико пута. Посљедњи пут је образована комисија 1910. године, али се споразум није могао постићи. Тако је фактички прећутно конфискована сва земља — преко 20 хиљада рала обрадиве површине у Колашину, Пољима и Горњим Васојевићима. За сву ту земљу Црна Гора је исплатила само 180 хиљада гроша, а толико износи исплата четвртине за три године.¹⁶ Тако су на овим подручјима на револуционарни начин ликвидирани феудално-чифчијски односи. Овом приликом треба казати и то да сва земља у Колашину и Пољима није била у рукама ага и бегова, као што је то било у Горњем Полимљу, него добрим дијелом и у рукама муслиманских сељака.

У Колашину је, као што смо већ казали, под турском влашћу живјело неколико српских породица, а послје његовог ослобођења насељавали су се Срби заграничних области, највише из Санџака. Нешто касније у град се досељавају и породице из Мораче и Роваца, као и из других крајева.

Колашин је постао не само административни него и културни и економски центар за ширу област, укључујући и Васојевиће. У њему су се развијали трговина и занатство, а тиме се стварала и грађанска класа. Колашин је био велики извозник стоке и сточарских производа. У њему су живјели и тако крупни трговци као браћа Марић, који су трговали стоком са иностранством, Трстом, Марсељом и Малтом. Због свог политичког и економског значаја Колашин се нашао међу шест варошких општина које су, уредбом из 1899. и законом из 1903. о уређењу варошких општина, добиле самоуправу.

¹⁶ Види: Жарко Булајић, *Аграрни односи у Црној Гори (1878—1912)*, Титоград 1959, 76—86.

Ипак се Колашин економски споро развијао и у томе је у многама заостајао иза неких других црногорских вароши. Тако је, према расположивим подацима из 1881. и 1882, у њему било 14 трговачких радњи и 6 кафана, а занатских радњи свега 6.¹⁷ Углавном су те радње биле ситне, са малом количином робе и малим капиталом, изузимајући трговачку радњу браће Марић.

И као варошко насеље Колашин се споро развијао. Према статистичком попису из јануара 1910, имао је свега 1250 становника,¹⁸ а од 10 варошких насеља онда регистрованих у Црној Гори по броју становника налазио се на осмом мјесту.

Што се Колашин економски и као насеље споро развијао разлочи су били: у његовом географском смјештају, у недовољном природном богатству његове околине, у немогућности ангажовања већег капитала за његов развој, као и у непостојању повољних саобраћајних веза са осталим крајевима Црне Горе. Тек 1908. Колашин ће бити повезан колским путем са Подгорицом.¹⁹

Novica RAKOČEVIĆ

LES COMBATS DES MONTENEGRINS POUR KOLAŠIN ET L'EXODE DES MUSULMANS DE KOLAŠIN ET DES ENVIRONS DE 1878 A 1886

Résumé

C'est en 1650 que les Turcs commencèrent à fortifier Kolašin qui était alors un village du district de Nikšić et dont on retrouve la première fois mention dans un bérat-décret du Sultan de 1565. Kolašin était pour les Turcs un carrefour de voies très importantes. Depuis Kolašin, l'armée turque contrôlait et tenait sous sa férule les tribus des environ — Morača, Rovci et Vasojevići — dont elle percevait un tribut et dont elle étouffait les soulèvements pour faire également des incursions dans le Drobnjak. En tenant Kolašin, les Turcs empêchaient les tribus avoisinantes de se rapprocher, de s'intégrer et de se lier aux populations serbes des vallées de la Tara et du

¹⁷ Мирчета Ђуровић, *Трговачки капитал у Црној Гори у другој половини XIX и почетком XX вијека*, Цетиње 1958, 140—141.

¹⁸ *Глас Црногорца*, бр. 3, 15 (28). I 1911.

¹⁹ *Педесет година на престолу Црне Горе 1860—1910*, Цетиње 1910.

Lim. Le plan de guerre du Monténégro avec la Turquie (1876—1878) ne faisait pas de Kolašin l'objectif des opérations offensives de l'armée monténégrine. Les Monténégrins n'avaient disposé face à Kolašin que de faibles unités dont la mission était de protéger la frontière. En juin 1877 de fortes formations de l'armée turque se lancèrent à l'attaque depuis Kolašin en direction du Monastère Morača, mais elles furent battues (25. juin). Au Congrès de Berlin, Kolašin fut attribué au Monténégro, et la frontière entre le Monténégro et la Turquie longeait la Tara en aval de Mojkovac. Les Monténégrins entrèrent à Kolašin le 4 octobre 1878. Les Musulmans quittèrent Kolašin et les villages des environs. Leurs terres furent distribuées aux populations chrétiennes locales et aux immigrants venus de la Morača et de Rovci.

